

IV Peatükk: Uuendused ja areng täiskasvanukoolituses

Saamaks ülevaadet uuendustest ning arengust täiskasvanute koolituskeskustes Eestis, viidi 1999. aasta aprillis läbi küsitlus. Uuringu meetodina kasutati kirjaliku küsitluse vormi. Respondentideks valiti käesoleva uuringu raames koostatud ja 1998. aasta kevadel kontrollitud täiskasvanute koolituse asutuste andmebaasis sisalduvate 481 koolitusasutuse juhid (Vt. <http://www.andras.ee/abaas.htm>).

Uurijad püstitasid järgmised eesmärgid:

Esiteks - saada statistiline ülevaade Eesti täiskasvanute koolitusasutuste tegevusest 1998. aastal järgmiste näitajate osas:

- koolitusmaht tundides ja käive kroonides
- finantseerimise allikad koolituse läbiviimisel
- korraldatud koolitusürituste (kursused, seminarid, õppepäevad jne.) pikkus tundides
- korraldatud koolitusürituste laad (avalik, firmasisene ja/või töötute koolitus)
- kasutatud õppevormid ja –meetodid
- käsitletud valdkonnad ja valmisolek uute valdkondade (milliste?) ja teemade (milliste?) käsitlemiseks
- teostatava õppe liik (taseme-, tööalane- või elualane õpe)
- tehniliste (õppe)vahendite olemasolu ja kasutussagedus koolitusasutustes

Teiseks - saada statistiline ülevaade 1998.a. täiskasvanute koolituse asutustes rakendatud õppejõudude kohta järgmiste näitajate alusel:

- arv, neist mehi ja naisi
- rakendumise juriidiline alus
- vanuseline struktuur
- rakendatud õppejõudude põhitegevusala
- haridustase ja pedagoogilise kõrghariduse ning andragoogilise ettevalmistuse olemasolu

Kolmandaks - teada saada, millistel põhjustel ei kasutatud koolituses uurijate poolt loetletud õppemeetodeid

Neljandaks - tuvastada, milliseid seadusandlusest tulenevaid takistusi tunnetasid vastanud täiskasvanute koolitamise alases tegevuses 1998. aastal

Posti teel saadeti küsimustik välja **481**-le täiskasvanute koolituse asutuse juhile.

Täidetuna laekus **79** küsimustikku.

Vastanute poolt juhitud koolitusasutused jagunesid omandivormi alusel järgmiselt:

47 eraõiguslikku asutust, neist 39 äriühingud ja 8 mittetulundusühingud

32 riiklikku ja munitsipaalasutust

4.1 Põhilised muudatused koolitusasutuste tegevuses

Vastuste põhjal ankeetidele võib teha järgmise kokkuvõtte:

- Küsitlute andmeil varieerus aastane koolitusmaht 413 700-st tunnist kuni 84 tunnini ja käive vastavalt 11, 9 miljonilt kroonilt kuni 14 127 kroonini aastas. Koolituse *finantseerimise allikatest* osutus kõige sagedasemaks **õppija ise**. Järgnesid finantseerimine **tööandjate** poolt. Kolmandal kohal oli finantseerimine **riigieelarvest**. Nimetatud kolme võib lugeda nimetatud perioodil peamisteks täiskasvanute koolituse asutustes korraldatud koolituse rahastamise allikateks. Oluliselt vähem kasutati muid allikaid: järgnevalt reastusid (väga väikeste erinevustega) sagedusreas kohalik eelarve, Eestis registreeritud fondid, EL programmid, sponsoritelt saadud rahalised vahendid ja välismaised fondid. Kõige vähem finantseeriti koolitust ülemaailmsete organisatsioonide (UNESCO jt.) vahenditest.
- *Koolitusürituste pikkus* varieerus lühikestest, kuni 8-tunnistest pikkade kursusteni (üle 120 tunni). Koolitusürituste **kõige levinum pikkus oli 25 – 48 tundi** (4-6 koolituspäeva). Järgnesid 9 – 24 tundi vältavad (2-3 –päevased) koolitused. Üsna võrdselt korraldati 49 – 120 –tunniseid ja pikki, üle 120-tunniseid kursusi. Kõige vähem toimus küsitluse andmetel lühikesi, kuni 8 tundi kestvaid (üks õppepäev ja lühem) koolitusüritusi.

- *Koolituse laadilt* oli vastanute asutustes enim esindatud kõigile soovijaile **avatud koolitus**: 74 vastanut 79-st e. 93,7% pakkus valdavalt või ka avalikku koolitust, üldse polnud avalikke koolituspakkumisi 5-s koolitusasutuses vastanute üldarvust. Kõige vähem pakkusid vastanud koolitusteenust töötutele: valdavalt 8, üldse mitte 48 vastanut.

- *Õppevormidest* oli kõige levinum **auditoorne õpe**: valdavalt kasutati seda 69 vastanu asutuses, s.o. 87,3% ja üldse mitte 3-s asutuses e. 3,8%-l küsitletutest. Teisi õppevorme kasutati oluliselt vähem: kaugõpet iseseisva tööga sessioonide vahel ei kasutatud üldse 49-s ja eksternõpet 68-s koolitusasutuses, s.t. 62% ei kasutanud üldse kaugõppe vormi ja 86,1 eksternõpet. Distsantsõpet elektrooniliste sidevahendite abil kasutati väga vähe: mingil määral kasutati seda 6-s asutuses (7,6% vastanutest) ja üldse ei kasutatud 73-s (92,4%) uuritud koolitusasutuses.

- Enimlevinud *õppemeetodiks* oli uuringus osalenud koolitusasutustes **loeng**: 72-l juhul 79-st e. 91 %. Ka on levinud **seminar**: 70 asutust, s.o. 88,6% juhul koguarvust. **Rühmatöö** asetus kasutussageduselt kolmandale kohale, olles väga lähedane seminarile: 69 asutust e. 87,3% koguarvust. Edasine reastus:
 - Diskussioon 59 asutuses e. 74,7 %
 - Juhtumi analüüs (*case study*) 52 asutuses e. 65,8%
 - Rollimäng 44 asutuses e. 55,7%
 - Mõttetalgud 36 asutuses e. 45,6%
 - Juhtimismäng 17 asutuses 21,5%
 - Otsingumäng 8 asutuses e. 10%
 Lisaks nimetati praktilist õpet (14-l korral), videotreeningut (4-l korral), laboratoorseid töid (3-l korral) ja individuaalõpet (2-l korral). Ajurünnakut, aktiivset kuulamist, aktiivõpet, ARKS'I, arvestusi, "hands-on" arvutiõppes, assotsiatiivset kirjeldust, debatti, dispuuti, füüsilist enesekaitset, iseseisvat tööd, interneti kasutamist, laagrit, NLP-d, nõustamist, projekti, protseduuride koostamist, sotsiomeetriat, sugestiivõpet, suhtlemistreeningut,

tekstiloomeprotsessi, treeningut (tants, koorimuusika), õpilepingut, õppeekskursioone ja õppepäevi – kõiki ühel korral.

- Koolituses *käsitletavaid valdkondi* toodi esile **180** erinevat.

Kõige sagedamini nimetati **keeleõpet**: 26- korral e. 32,9 % vastanutest pakub keeleõpet.

Edasi nimetati (pingereas sageduse järgi):

Arvutiõpe (16 e. 20,3% vastanutest)

Raamatupidamine (12 e. 15,2% vastanutest)

Juhtimine (11 e. 13,9% vastanutest)

Suhtlemisoskused (10 e. 12,7% vastanutest)

132 koolitusvaldkonda nimetati ühekordselt

Koolitusvaldkondi, millistes *ollakse valmis tellimuse korral koolitust korraldama*, nimetati **145** erinevat. Neist kõige sagedamini pakuti:

Keeleõpet (18-l korral e. 22,8 % vastanutest)

Arvutiõpetust (17 korral e. 21,5% vastanutest)

Raamatupidamist (9-l korral e. 11,4% vastanutest)

Ülejäänud valdkondi pakuti vähesemal määral.

- Küsimusele koolitusasutuses teostatava *õppe liigi* kohta esines vastuseks kõige sagedamini **töölane õpe** – 45-l puhul e. 57% vastanutest väitis, et tema asutuses tegeletakse tööalase õppega, sh. Erialase õppega 44-l puhul e. 55,7%-l juhtudest; kutsealase õppega 42-l juhul e. 53,21 % -l juhtudest. Pisut vähem nimetati ametialast õpet (34-l juhul e. 43%) ning elualast õpet (vabahariduslikku koolitust): 33 vastust e. 46%.

Märkus: valida võis ka mitu õppe liiki.

- *Tehniliste vahendite olemasolu koolitusasutustes ja nende kasutamissagedus.*

Kõige levinum ja kõige sagedamini kasutatav tehniline vahend täiskasvanute koolituse asutustes oli küsitluse andmetel **grafoprojektor**. Grafoprojektori olemasolu nentis 72 vastanut 79-st. ka oli grafoprojektor keskmiselt kasutussageduselt esikohal teiste tehniliste vahendite osas. Järgnes **arvuti**, mille kasutamist õppes märkis ära 69 vastanut. Järgnesid videomagnetofon ja televiisor (vastavalt 61 ja 60 asutust). Ka oli nimetatud vahendite kasutamissagedus lähedane ja proportsioonis olemasoluga. Kõige vähem märgiti videoprojektori ja dataprojektori olemasolu ning vastavalt ka kasutussagedust:

vastavad arvnäitajad videoprojektori omamise kohta 26-s asutuses, dataprojektori puhul 21-s asutuses.

Lisaks etteantud loendile märgiti ära veel 25 erineva tehnilise vahendi olemasolu. Neist kahel korral (st. kahe vastanu poolt) diaprojektorit, kaasaegset õmblus- ja kudumisklassi sisseseadet, pabertahvlit, tahvlit ning õppesõidu autosid.

Ülejäänud 20-t vahendit märgiti igat ühe vastaja poolt, kusjuures enamik neist on spetsiifilised vastava eriala õpetamise vajadusi arvestades.

4.2 1998. aastal täiskasvanute koolituse asutustes rakendunud õppejõud

Vastanud täiskasvanute koolituskeskustes töötas 1998 aastal kokku **2485 koolitajat**, s.h.

mehi 1240 e. 49,9 %

naisi 1245 e. 50,1 %

s.h.

Eestist 2356 e. 94,8 %

Väljastpoolt Eestit 129 e. 5,2 %

Rakendumise *juriidiliseks aluseks* oli kõige sagedamini **tööleping**: 1137 juhul e. 45,8 % kõigist rakendunud õppejõududest, s.h. prevaleeris **töötamine osatööajaga**: 798-l puhul e. 70,2% töölepingu alusel rakendunud õppejõududest töötas osatööajaga, 29,8 % täistööajaga. Tööettevõtu lepingu alusel töötas samuti 798 inimest e. 32,1% õppejõudude koguarvust ning ettevõtjana väljaspool vastanu koolitusasutust 253 inimest e. 10,2 %.

Vanuseliselt olid kõige enam esindatud õppejõud vanuses 26-39 aastat: 924 e. 37,2%.

Järgnes vanusegrupp 40 – 50 eluaastat: 875 e. 35,2 %

Edasi 51 – 60 aastat (424 e. 17,1%)

Üle 60 eluaasta (173 e. 7%)

Kõige väiksem oli küsitletute andmeil noorte, kuni 25-aastaste õppejõudude osakaal: 85 e. 3,4%.

Põhitegevusala järgi avanes järgmine pilt:

Kõige enam - 593 õppejõudu e. 23,9 % - töötas põhitöökohaga samas koolitusasutuses

Üsna palju - 444 e. 17,9 % juhi või spetsialistina äriühingus

431 e. 17,3 % - töötas õppejõuna või õpetajana mõnes teises õppeasutuses

314 e. 12,6 % riigiametnikuna

109 e. 4,4 % olid füüsilisest isikust ettevõtjad

44 e. 1,8 % MTÜ-de töötajad

Üksikutel juhtudel anti ka muid vastuseid (pensionär, OV töötaja jt.)

Käsitletaval perioodil vaatlusalustes täiskasvanute koolitusasutustes rakendust leidnud *õppejõudude haridusliku taseme* uurimisel selgus:

Akadeemilise kõrgharidusega 1526 õppejõudu e. 61,4 %

Rakendusliku kõrgharidusega 301 e. 12,1 %

Kesk-eriharidusega 245 e. 9,9 %

Keskharidusega 38 e. 1,5 %

Põhiharidusega 3 e. 0,1 %

Teaduskraade omas kõigist rakendatud õppejõududest 268 e. 10,8 %.

Vastuste põhjal omab *pedagoogilist kõrgharidust* **792** õppejõudu ehk **31,9 %**.

Vastanute hinnanguil omas *andragoogika-alast ettevalmistust* tööks täiskasvanutega **498** rakendunud õppejõudu e. **20 % koguarvust**.

4.3 Takistused õppe läbiviimisel

Vastajatel paluti nimetada põhjuseid, miks nende koolituskeskuses ei kasutata teatud meetodeid. Peamiste põhjustena mainiti sagedamini järgmiseid:

- ei kasutata loengut, sest – jätab osaleja passiivseks;
- ei kasutata seminari, rühmatööd ja diskussiooni, juhtumi analüüsi ja rollimänge, sest – pole arvutiõpetamisel efektiivne, õpetajad harjunud kasutama traditsioonilisi meetodeid, õpilased väga erineva tasemega, eeldavad inimeste ettevalmistust uute meetodite

kasutamiseks, õppijad soovivad enam praktilisi nõuandeid, uued meetodid on aeganõudvamad võrreldes traditsioonilistega;

- mõttetalgud, juhtimis- ja otsingumängud ei sobi, sest – õpetajad harjunud kasutama traditsioonilisi meetodeid (ei oma piisavalt teadmisi alternatiivsete meetodite kasutamisest), õppijad pole selleks valmis, ajalimiit piiratud, praktiliste teadmiste õpetamisel ja lühiajalisel koolitusel väheefektiivsed, mängud ja laulud sobivad vaid lastele, spetsiifilise koolituse (kutseliste autojuhtide täiendõpe Euroopas kehtivate reeglite alusel) tõttu sobimatud.

4.4 Uuendused õppeprogrammides

Koolitusasutustee poolt nimetati kõige rohkem järgmiseid programme. Ometi on ilma sisu lühiannotatsioonita puhuti raske mõista, mis peitub koolituse nimetuse taga. Seetõttu ei pruugi järgnev jaotus olla väga täpne:

28	Tehniline tööalane õpe (vask- ja plasttorude käsitlemine, trükkplaatide jaotamine jm)
20	Juhtimine. s.h. personali juhtimine (areneva juhi pädevusprogramm, kvaliteedijuhtimine jm)
14	Infotehnoloogia (arvutiõpetus, interneti kasutamine)
14	Psühholoogia ja kommunikatiivsed oskus
8	Keeleõpe s.h. eesti keel muulastele
8	Rahandus (börsindus, investeerimine) ja raamatupidamine
7	Kaunid kunstid (draamaõpetus, lilleseade jmt.)
6	Euroopa Liit ja rahvusvaheline koostöö
6	Meditsiin (esmaabi, õendusteoriad jmt.)
6	Majandusõpe (majanduse algõpe, majandamine eriolukorras jmt.)
5	Haridustöötajate täiendusõpe
5	Põllumajandus (mahepõllumundus, mesindus jmt.)
5	Teenindus (puhastusteenindus, müük)
5	Seadusandlus (tsiviil-, majandus-, töö- ja finantsõigus)
4	Üldhariduslik koolitus (valmistumine riigieksamiteks, põhikooli lõpetanute tasandusõpe jm)
3	Rahvuskultuur
3	Kasvatusküsimused (kasuperede koolitus, erivajadustega lapse vanemate koolitus)
3	Turismindus
2	Keskkonnakaitse ja ökoloogiline tasakaal
2	Kodaniku- ja demokraatiaõpe
2	Projektitöö ja projektiõpe
2	Naiste rehabilitatsioon
2	Sekretäritöö
3	Muu: fondid, kaugtöö meetod, , tugiisikute väljaõpe.

Enamnimetatud põhjused, miks uusi teemasid viimase 2 a. jooksul õppesse lülitati, olid järgmised:

- konkreetsed tellimused, soovid, nõudmised, nõudluse kasv
- tulenevalt uutest seadustest, nõuetest ning EL ja rahvusvahelise seadusandlusega harmoniseerimisest
- uudne, vastavasisuline õpe siiaaani puudus
- tarvidus toetada inimeste toimetulekut, elulistest vajadustest lähtuv (keeleõpe)
- uue materiaal-tehnilise baasi rakendamise võimalus

4.5 Koolitustegevuses tunnetatavad seadusandlusest tulenevad takistused

- Puuduvad kvalifikatsiooninõuded täiskasvanute koolitajatele ja koolituslitsentsi taotlemise kord
- Seadusandlus ei toimi (puudub kontrollimehhanism õigusloomeaktide täitmise üle), seadusloome on puudulik
- Ettepanekuid seadusandluses tehtavateks muudatusteks ei võeta kuulda
- Maksuseadused segavad, tulumaksust vabastamine aitaks rohkem investeringutesse suunata
- Kolmandat sektorit puudutav seadusandlus nõrk, toetuste, õppepuhkuse kord segane.

4.6 Järeldused

- Küsitluse tulemusi vaadeldes võib väita, et osa vastanute hulgas valitseb terminoloogiline ja metodoloogiline segadus. Näiteks käsitletakse vastanute poolt õppevormidena ka praktikat, individuaalõpet ja õppereise (vt. lisa 6), mis tegelikult kuuluvad õppemeetodite alla. Samas nimetatakse meetodina ARKS'I, (lisa 7), mis iseenesest on õppematerjalide kogumik. Sama segadus ilmnes koolitusasutuses teostatava õppe liigi tuvastamisel: vastanute poolt aeti mitmetel kordadel segamini

erialane, kutsealane ja ametialane õpe (näiteks: tööalast õpet ei teostata, külla aga erialast õpet).

- Õppemeetodeid käsitlevale küsimusele antud vastuste alusel võib öelda: reeglina eelistab koolitaja tuntud ja lihtsamaid õppemeetodeid (loeng, seminar, rühmatöö). Uute meetodite kasutamiseks jääb puudu nii koolitajate kvalifikatsioonist kui ka õppijate valmisolekust (harjumatus, eelhäälestuse puudumine). Keerukamate meetodite mittekasutamisel tuuakse sageli põhjuseks ka napp ajalimiit, sealjuures endale aru andmata, et sobiv meetod võimaldab suurendada õppimise tulemuslikkust.
- Nii reaalsed koolituspakkumised kui ka valmisolek uuteks pakkumisteks on küsitluse andmetel kokkulangevad. Tõenäoliselt näitab see nii koolitusturul nõudmiste-pakkumiste alusel väljakujunenud trende kui ka teatud stagnatsiooni koolitusasutustes: pakutakse seda, mida ollakse harjunud koolitusturul müüma ja mille puhul on seni saanud kindel olla, et seda ostetakse. Ka on tõenäoliselt üks põhjus selles, et soovitakse rakendada olemasolevaid õpetajaid. Kas ja kui võrd vastanud koolitusasutustes tegeletakse turu-uuringute ja koolitusvajaduste tulevikunõudluse uurimisega, pole teada.
- Tehniliste vahendite olemasolu korral neid ka kasutatakse: olemasolu ja kasutamise sageduse järjestused kangesis ühte. Samas on visad juurduma kaasaegsed seadmed nagu video- ja dataprojektor. Esile võib tõsta arvuti kui õppevahendi laia levikut.
- Täiskasvanute koolitusasutustes rakendust leidnud õpetajate ja õppejõudude osas (vastanute andmetel) on mehi ja naisi võrdselt. Valdav enamus rakendatutest (95%) on Eestist. Kõige enam õpetajaid-õppejõude on varasese keskeas ja keskealised (26-39 aastat ja 40-50 aastat). Kõige enam (23,9 %) töötas põhitöökohaga samas koolitusasutuses, 17,9 % juhi või spetsialistina äriühingus ning 17,3 % õppejõuna või õpetajana mõnes teises õppeasutuses. Pedagoogilist kõrgharidust omab rakendatud õpetajatest ligi kolmandik (31,9 %). Väidetavalt omab andragoogilist ettevalmistust täiskasvanutega töötamiseks ligi viiendik (20%). Teades üldist olukorda täiskasvanute koolitajate koolitamisel Eestis ning arvestades seda, et küsimustikus polnud mõistet “andragoogiline ettevalmistus” täpsustatud, võtab uuringu läbiviija endale õiguse nimetatud protsendis kahelda. Ootuspärane oluks väiksem arv. Valdav osa (73,1%) õpetajatest-õppejõududest omab kõrgemat haridust.

- Viimase paari aasta jooksul õppekavadesse lülitatud uute teemade osas domineerib tööalane õpe (tehniliste alade erialaõpe ja ametialane õpe). Arvestades Eesti tööjõuturul pingestuvat olukorda on see mõistetav, sama tendents on märgatav ka Euroopa teistes riikides.